

Om den fornisländska terminologien för hövding och hövdingadöme

I. Ett kulturhistoriskt problem

Den isländska terminologien för hövding och hövdingadöme är unik för Island i nordisk språkhistoria. Termerna är *goði* 'hövding', och *godorð* 'hövdingadöme'. Vid sidan av *goði* förekommer även, fastän mindre uppmärksammat, *godorðsmadr* och i enstaka fall omskrivningen *madr er ferr með godorð*. Några motsvarande termer finns inte belagda från övriga Norden.

Det är emellertid inte bara terminologien som är unik. Även hövdingadömets innehåll, dvs. hövdingens uppgifter, är unika (se nedan). Uppgifterna är noggrant definierade i den äldsta isländska lagens regler. De är så grundläggande för det äldsta samhällets hela funktion att reglerna om dem måste sägas utgöra grundstenar i Islands äldsta författning. Inte heller till dessa regler eller denna författning i övrigt finns någon motsvarighet belagd från övriga Norden. Det alldeles unika hos det isländska hövdingadömet är att det — i varje fall från början — inte hade någon som helst territoriell bas (på annat sätt än att varje hövdingadöme var knutet till ett visst ting) och att de viktigaste uppgifterna består i att på noga specificerat sätt utöva makt vid förhandlingarna på tinget.

Den språkliga tolkningen

Den språkliga tolkningen av den isländska terminologien har inte förefallit komplicerad. Ordet *goði* 'hövding' har varit den självfallna utgångspunkten, och *godorð* har då setts som ssg, med *godorðsmadr* som egen ssg. Ordet *goði* finns belagt i det nordiska runspråket i bet. 'hednisk präst'. Någon bet. 'hövding' finns inte belagd i runspråket. Man måste då förutsätta en betydelseutveckling på Island från 'hednisk präst' till 'hövding'. Detta förefaller — ytligt sett — inte stöta på några svårigheter, med tanke på att uppgifter finns om att vissa landnams-

män byggde *hof* 'tempel' på sin mark. I det från Island belagda ordet *hofgodi* finns betydelsen 'hednisk präst och tempelföreståndare' klart bevarad.

Det är dock att observera att *godi* som beteckning för hövding *enbart* finns belagt såsom beteckning för innehavare av det specifika isländska ämbetet *godord*. Någon allmänare betydelse 'hövding', vid sidan av detta finns inte belagd.

Den historisk-rättshistoriska tolkningen

I äldre historisk och rättshistorisk uppfattning utgjorde den isländske hövdingens beteckning *godi* ett argument för teorin om det sakrala kungadömet. Den språkliga tolkningen av terminologin för hövding och hövdingadöme passade då helt ihop med den rådande uppfattningen bland historiker och rättshistoriker.

Teorin har varit följande: Några av landnamsmännen har byggt hov på sina gårdar. Deras grannar har sökt sig till dessa hov för att blota. Dessa grannar har betalat hovets ägare ett slags skatt, hovtull, avsedd för vidmakthållande av hovet och till blotgillen. På detta sätt har de så småningom blivit beroende av hovägaren. I samband med blotgillena har det hållits ting och behandlats rättssaker, och hovägaren har då varit den självfallne ordföranden på dessa ting.

Vissa forskare har i stället hävdad att hövdingdömet härrörde från själva landnamet, på så sätt att de landnamsmän som tog stora områden i besittning skulle ha blivit hövdingar över de nybyggare som därefter bosatte sig inom deras landnam.

På senare tid har kritiska röster mot båda dessa uppfattningar gjort sig hörda. Så säger t.ex. Ólafur Lárusson, en framstående isländsk jurist och rättshistoriker, i första hand om själva hövdingadömet (i min försvenskning):

Det isländska hövdingadömet var icke bundet av lokala gränser. Så skulle utan tvivel varit fallet om hövdingadömet hade uppstått ur landnamet. Landnamsmännen tog nämligen alltid ett bestämt landområde, som oftast var sammanhängande. Vidare är det dels så att några av hövdingaätterna stammar från män som hade sitt hemvist i andras landnam, dels så att långtifrån alla landnamsmän har givit upphov till hövdingaätter. (Lárusson 1960, s. 8 f.)

Lárusson fortsätter, med hänsyftning på tanken på hövdingdömet som ursprungligen ett prästadöme:

Den isländske hövdingen blev varken kallad kung, jarl eller herse som den norske. Han blev kallad gode och hans hövdingadöme godord. Gode (got. gudja; gisl. goði) betyder präst, och namnet tyder på att godarnas politiska uppgifter har varit nära förbundna med religiösa uppgifter. Väsentligen utifrån namnet har man förklarat godedömet i denna riktning. [*Denna teori är dock*] tämligen betänklig. Först är att märka att godorden, om denna teori vore riktig, sannolikt skulle ha varit bundna till ett fast landområde; för hovsocknarna [*dvs. de hedniska tempelsocknarna*] har rimligtvis varit lokalt avgränsade. [*Men de isländska hövdingadömena var från början inte bundna vid några lokala gränser, min anm.*] För det andra framgår det klart av sagorna, av ortnamn och fornminnen, att det har funnits en mängd hov över hela landet. Men det fanns bara 39 godord, långt färre än det fanns hov . . . Vidare var några av landnamsmännen kristna och byggde därför säkert inte hov. Likväl är avkomlingarna efter några av dem godar. Om godorden var uppkomna av äganderätten till hov, så kunde man vänta sig att de religiösa uppgifterna hade präglat hela godeämbetet, och då borde de märkas mer i uppgifterna om godarnas verksamhet än fallet är. Godedömet höll sig i allt väsentligt oförändrat efter det att kristendomen hade blivit antagen år 1000. Det är otänkbart att det hade gått på det sättet om godedömet hade sina rötter i äganderätten till hov och i ledningen av hedniska blot. Då hade det antingen blivit helt utrotat eller starkt omformat av kristendomen. Men så gick det inte. Och medan striden mellan kristendom och asatro pågick, fanns några av de mäktigaste hövdingarna i den kristna gruppen, utan att få sin politiska makt beskuren av den anledningen. Detta visar otvetydigt att godarnas religiösa uppgifter har varit en bisak, och att godedömet icke är vuxet ur sådana rötter. Det har knappast heller varit någon nära förbindelse mellan hov och blot å den ena sidan och ting och rättegång å den andra. Tingen hölls inte i hoven, på det hela taget inte i närheten av dem. Därför är det föga troligt att godedömet har sitt ursprung i hållandet av ting vid hoven. Allt detta talar mot teorien om att godarnas politiska makt har varit nära förbunden med religiösa uppgifter. Förklaringen måste därför sökas på annat ställe. (Lárusson 1960, s. 9 f.).

Samma åsikt redovisar även v. See (1964, s. 107–111). Han påpekar i sammanhanget att detta faktum gör det omöjligt för den tidigare allmänt omfattade teorin om det germanska hövdingadömet sakrala ursprung, att stödja sig på den isländska hövdingatiteln gode.

Sammanfattningsvis är således den i dag gällande uppfattningen bland historiker, rätthistoriker och rättsfilologer (v. See) att varken landnamet som sådant eller uppgiften som hednisk präst eller vårdare av

den hedniska helgedomen, hovet, kan godkännas som förklaring eller upphov till det isländska hövdingadömet, godedömet. Det är såvitt jag förstår då nödvändigt för företrädarna för nordisk språkhistoria att acceptera insikten att det sakliga underlaget för ett antagande om en "normal" betydelseutveckling från 'präst' till 'hövding' är svagt. Det förtjänar att än en gång understrykas att *godi* som beteckning för hövding *enbart* finns belagt såsom beteckning för innehavare av det specifika isländska ämbetet *godorð*. Någon allmännare betydelse 'hövding', vid sidan av detta finns inte belagd.

För att illustrera problemet med en bild, skulle man kunna säga så här:

Vendeltid-landnamet (c. 600–930)	Första förf.–Andra förf. (930–c. 960)	Senare (c. 960–
runn. <i>gudija</i> 'präst'	?	fvn. <i>godi</i> 'präst';
rund. <i>kupi</i> 'präst'		'innehavare av <i>godorð</i> , hövding'

Tiden från införandet att den första författningen c. 930 fram till den författningsändring c. 960 (se Dennis 1980, s. 2, *Íslendingabók* kap.V) som innebar att landet indelades i fjärdingar framstår som en svart box i vilken en semantisk utveckling måste ha försiggått som har resulterat i betydelsen 'innehavare av *godorð*, hövding'.

Sammanfattningsvis måste än en gång starkt understrykas att det inte finns något som helst sakligt stöd för det gängse språkliga antagandet att vi har haft en "normal" betydelseutveckling från *godi* 'präst' till *godi* 'hövding i allmänhet', vilken skulle ha ägt rum före införandet av ämbetet *godorð* på Alltinget år 930 och utgöra grund för detta. Det saknades helt enkelt en tillräcklig politisk maktbas som förutsättning. En sådan förutsättning skulle ha kunnat vara landnamet som territoriell maktbas. Vi har just refererat att historiker och rättshistoriker underkänner ett sådant antagande. Inte heller kommer man någon vart med att tänka sig att prästadömet som religiös maktbas skulle ha kunnat utveckla sig till en politisk maktbas. I så fall skulle övergången till kristendomen år 1000 oundvikligen ha medfört en klar påverkan på hövdingadömet. Inga tecken finns alltså att så skulle ha skett. Slutsatsen är helt enkelt — för att uttrycka sig alldeles klart — att den gängse språkhistoriska förklaringen till termen *godi* som beteckning för hövding är underkänd av tongivande företrädare för historia och rättshistoria.

Hur vill då rättshistorikerna förklara titeln *goði*? När Lárusson ställer sig denna fråga, hänvisar han till den förklaring som tysken Friedrich Boden (1905, § 2) har givit som varande den sannolikaste. Boden menade att upphovsmännen till författningen av 930 var osäkra om huruvida det i denna författning lagfästa nya hövdingadömet skulle accepteras på Island. Därför kom de på att till detta knyta religiösa uppgifter som att ett huvudhov skulle följa varje godord och att goden skulle leda bloten där (Lárusson 1960, s. 18). Jag återkommer till denna förklaring senare. Jag vill bara här säga att den förefaller mig vara både motsägelsefull och — ur mitt perspektiv — onödigt.

Kan motsättningen kring termen *goði* överbryggas?

Det förefaller vara omöjligt att komma ur denna läsning, så länge man inte på ömse sidor är beredd att kritiskt granska förutsättningarna för den egna uppfattningen. I detta sammanhang kan jag då inte representera någon annan sida än den språkhistoriska.

Om jag skulle ta på mig uppgiften att utföra en sådan granskning, så skulle utgångspunkten ändå bli att man inte kan rikta någon kritik mot själva tolkningen av *godord* som en sammansättning till *goði*. Inte heller kan man ifrågasätta betydelsen 'präst' hos *goði*. Denna betydelse är klart belagd dels i fisl., i synnerhet som senare led i ssgn *hofgoði*, dels som simplex redan i gotiskan och runnordiskan.

En teoretisk möjlighet som måste beaktas vore att *goði* redan i runnordiskan vid sidan av betydelsen 'präst' kunde tänkas ha haft även betydelsen 'hövding'. Något sådant har aldrig hävdats, men en förnyad granskning av beläggen (runn. *gudija* (Nordhuglen c. 400), rund. *kupi* (Flemløse o. Helnæs c. 800 o. Glavendrup vikingatid) och fsv. *gubi* i ortnamn) ger inget som helst stöd för ett sådant antagande. I stället är det så att Glavendrupristningen faktiskt terminologiskt klart skiljer mellan en och samma persons två olika funktioner i samhället genom att omnämnda honom som å ena sidan "viernes gode" (*kupa uia*), men å andra sidan "hirdens hǫvverdige thegn" (*liþs haiþuiarþan þiakn*).

Vad som alltså förblir ett olöst problem är den förutsatta betydelseutvecklingen på Island hos *goði* från 'hednisk präst' till 'innehavare av ämbetet *godord*'.

Låt oss då se på den definition som ges och de språkprov som anförs av Fritzner:

goði, m. ... eg. hedensk Prest, især dog brugt som den almindelige Benævnelse paa Islands Høvdinger, der havde *hof* eller Tempel paa den af dem beboede Jord og saaledes som *hofgoði* i sin Person forenede den presterlige Værdighed med den verdslige Myndighed, om han end tildels kan have ladet de prestelige Forretninger udføre ved en anden.

Ordet *hofgoði* definieras sedan: '*goði* som forestaar *hof* (dvs. offerplats)'.

Fritzners definition av *goði* stöder sig på följande språkprov [i Fritzners citat]:

þá var landinu skipt í fjórðunga ok skyldu vera 3 þing í fjórðungi hverjum, en 3 höfuðhof í þingsókn hverri, þar vóru menn vandaðir til att varðveita hofin at hyggendi ok réttlæti; þeir skylda dómnefnur eiga á þingum ok stýra sakferli, því vóru þeir goðar kallaðir; hverr skyldi ok gjalda toll til hofs svá sem nú er kirkjutíund; Böðvarr hinn hvíti af Voss í Noregi bygði fyrst at Hofi ok reisti þar hof ok gerðist hofgoði *Flateyrbók* I, 249;

hann varðveitti þá hof, var hann þá kallaðr Snorri goði *Eyrbyggja saga* 15.

þá er Hrafnkell hafði land numit at Aðalbóli, þá efldi hann blót mikit, Hr. lét göra hof mikit; Hr. elskaði ekki annat goð meirr en Frey, ok honum gaf hann alla sína bezta gripi halfa við sik; Hr. bygði allan dalinn ok gaf mönnum lönd, en vildi þó vera yfirmaðr þeirra ok tók goðorð yfir þeim; við þetta var lengt nafn hans ok kallaðr Freysgoði *Sagan af Hrafnkeli Freysgoða* 4:8 fgg.

II. Var *goði* den ursprungliga termen för innehavare av ämbetet *godorð*? Det inbördes sammanhanget mellan *goði*, *godorð* och *godorðsmaðr*

Jag övergår nu till att granska de inbördes relationerna mellan termerna *goði*, *godorð* och *godorðsmaðr*. Sedda ur ren ordbildningssynpunkt utgör de inget som helst problem. Som redan nämnts finns ingen som helst invändning mot att tolka *goði* som identiskt med *god-* i *godorð* och *godorðsmaðr*. Det innebär alltså att *goði* är primärt och *godorð* sekundärt.

Helt annorlunda ser det emellertid ut på det sakliga planet. Här är

det i stället ämbetet — en avancerad rättslig konstruktion — som är primärt och innehavaren eller kanske snarare förvaltaren, som är sekundär. Låt oss först se närmare på ämbetet. Jag citerar fritt ur Lárussons artikel "Goði og Goðorð" i KLNLM 1981, i min egen översättning:

Godens makt vilade på hans *mannaforráð*, hans förhållande till sina tingmän. Detta var ett personligt rättsförhållande som vilade på ett fritt avtal mellan parterna . . . En av tingmännens viktigaste plikter bestod i att följa goden till tinget och ge honom sitt stöd där. Godens anseende berodde säkert till stor del på hur manstarkt han kunde möta upp på tinget . . . På alltinget hade goden säte och stämma i *logrétta* och hade således del i lagstiftningsmakten. Godarna skulle också vara tillstädes under lagsagomannens uppläsning och kontrollera lagarnas trädning. De utvalde domare till de olika domstolarna (*dóm nefna*), men deltog inte själva i målens behandling. I några sammanhang förekom en s.k. *goðakviðr* som bevismedel och goden skulle då vara förman för den. Goden skulle också vara den som kunde fatta beslut om förbud att rättsligt driva en sak (*goðalýrittr*). En gode skulle också alltid inviga och fridlysa varje ting. Av sagorna kan vidare slutas att goden har haft ett slags polisiär myndighet i sin hembygd och att det blev betraktat som hans plikt att fördriva fridstörare och förbrytare från bygden.

Vad som nu får ämbetet att framstå som det primära är att konstitutionen var uppbyggd på att man hade instiftat ett bestämt antal ämbeten, *goðorð*, vilka därefter för all framtid utan avbrott s.a.s. levde sitt eget liv.

Om innehavaren dog, fanns ämbetet kvar i dödsboet. Om den avlidne hade en son, ärvde denne ämbetet. Om en innehavare inte längre ville ha ämbetet, kunde han sälja det. Han kunde också avstå en andel av ämbetet, t.ex. hälften. Det är då tveksamt om någon av andelsägarna verkligen kallades *goði*. Endast en av dem åt gången kunde då uppträda som företrädare för ämbetet. Detta formulerades så att han då var den av dem som for med godordet. (*Ef þeir eigo fleire goðorð þat saman er hann* [dvs. en tingman] *hefir þriþiungs vist með. oc er honom rétt at hann svare því. með þeim þeirra em ec er með goðorð þat ferr.* [dvs. om det är flera personer som tillsammans äger det godord som han tillhör i tredingen, så är det honom tillåtet att svara detta: den av dem är jag med som företräder det godordet] (Grágas Ia s. 106).

Det var också så att man skilde mellan de ursprungliga godeämbetena (*fornt ok fullt goðorð*) och de senare tillkomna godorden (Grágas Ia s. 38). Den motsvarande distinktionen mellan de godar som

innehade eller företrädde dessa ämbeten kunde naturligtvis inte uttryckas på annat sätt än med hjälp av ordet för ämbetet. Hövdingarna var utbytbara men ämbetena permanenta.

Mot den språkliga analysens 1. *godi* 2. *godorð*

står alltså den sakligt-rättsliga analysens 1. ämbetet 2. innehavaren, företrädaren

Till detta kommer emellertid att det ju finns en synonym till *godi*, nämligen *godorðsmaðr*, ja, faktiskt ännu en, nämligen omskrivningen *maðr er ferr með godorð*.

Om man vill göra anspråk på att beakta det grundläggande logiskt-begreppsliga kravet att en terminologi bör återspegla de logiska relationerna mellan de objekt som termerna betecknar, så måste man säga sig att den språkliga analysens 1. *godi*; 2. *godorð* inte övertygar som ursprunglig terminologi för den sakligt-rättsliga analysens 1. ämbetet; 2. innehavaren, företrädaren. Det skulle däremot terminologin 1. *godorð*; 2. *godorðsmaðr* göra.

Resultatet av en sådan filologiskt-kognitiv analys skulle därför bli att *godorðsmaðr* borde vara den ursprungliga beteckningen för innehavaren av ämbetet *godorð*, medan *godi* i så fall skulle vara en sekundärt tillkommen sådan beteckning.

Sammanfattningsvis menar jag således att den rättsliga konstruktions logik kräver att det till det primära begreppet "ämbete" och det sekundära begreppet "innehavare av sådant ämbete" finns beteckningar för ämbete respektive innehavare som avspeglar den logiska relationen mellan begreppen. Sådana beteckningar är *godorð* och *godorðsmaðr*. Det senare ordet borde därför vara den ursprungliga beteckningen för innehavare av ämbetet, och beteckningen *godi* som sådan innehavare borde således vara sekundärt tillkommen.

Hur ser då belägget ut? Här har jag inte haft möjlighet att göra någon egen uttömmande undersökning. Det har påpekats av Klaus v. See (s. 109) dels att ordet *godorð* aldrig över huvud taget används för att beteckna 'prästerligt ämbete', enbart 'politiskt ämbete', dels att *sagaspråket* terminologiskt tämligen strängt skilde mellan prästen, betecknad som *hofgodi* och den rättsligt-politiska hövdingen, betecknad som *godorðsmaðr* eller ännu vanligare, men allmännare, som *hofðingi*. Det framgår av uttalandet av v. See och av de belegg som redovisas av Fritzner, att Íslendingasagorna använder både *godi* och

godorðsmaðr. Lagspråket i Grágás däremot tycks enbart använda ordet *goði* (och i förekommande fall *maðr er ferr með godorð*).

Om man accepterar min argumentering för att den ursprungliga terminologien var *godorð* och *godorðsmaðr*, och att *goði* är sekundärt, så framstår språkbruket i Grágás som helt konsekvent. Termen *goði* är helt genomförd i texten, och det är lätt att tänka sig att detta i varje fall senast borde ha skett vid den redigering som anses ha gjorts i samband med lagens nedskrivande vintern 1117–1118 (jfr Hafliðaskrá).

Förekomsten av *godorðsmaðr* i Islendingasagorna blir då också lättbegriplig, med tanke på att dessa texter avsåg att återge förhållanden och skeenden från landnamatid och den första fristatstiden. Det kan då gå på ett ut om användningen av *godorðsmaðr* skall betraktas som en avsiktlig arkaism eller som ett slags bevarat muntligt traditions gods.

Ingen har — så vitt jag kunnat se — tidigare kommenterat det förhållandet att det till den som ursprunglig ansedda titeln *goði* har funnits en synonym i ordet *godorðsmaðr*. Men om det hade varit så att *goði* varit den ursprungliga termen, varför skulle man då — sekundärt — ha skapat en längre och mer svåruttalad synonym till en redan befintlig, kortare och mer lättuttalad term, och — i så fall — till vad nytta?

Om nu hypotesen att *goði* är en sekundär term är riktig, så skulle den harmoniera väl med uppgiften i det ovan citerade stället i Flatøyarbók, att det var i samband med organisationen av Island i fjärdingar med tre ting i varje och tre huvudhov i varje tingsocken, som de män blev kallade *godar*, vilka utvaldes till att dels förestå hoven, dels utföra de sysslor på tingen som innefattas i ämbetet *godorð*. Detta anses ha varit omkring år 960, alltså 30 år efter att den Första författningen hade antagits och ämbetet *godorð* hade skapats (se vidare resonemanget under III).

Man kan i detta sammanhang erinra sig att tysken Friedrich Boden (1905, § 2) och Lárusson med honom (Lárusson 1960, s. 18) menade att upphovsmännen till författningen av 930 var osäkra om huruvida det i denna författning lagfästa nya hövdingadömet skulle accepteras på Island, och att de därför kom på att till detta knyta religiösa uppgifter som att ett huvudhov skulle följa varje godord och att goden skulle leda bloten där. Detta resonemang förefaller dock motsägelsefullt med tanke på att denna anordning, av det nyssnämnda stället i Flatøyarbók att döma, tillskapades först i samband med Islands indelning i fjärdingar, omkring år 960, alltså 30 år efter det att den Första författningen med ämbetet *godorð* och någon beteckning för innehavare av detta hade antagits.

Men hur skall man då förklara *godi* som beteckning för innehavaren av ämbetet *godord*, och hur skall man för övrigt förklara *godord* som beteckning för ämbetet?

III. Förslag till ny förklaring till *godord* och *godi* som beteckningar för ämbetet och dess innehavare

Den hävdvunna förklaringen av termen *godi* som beteckning för den isländske hövdingen har haft som utgångspunkt att ordet redan från antagandet av Första författningen år 930 har använts i denna betydelse. I så fall tvingas man förutsätta en tidigare betydelseutveckling från präst till hövding, ett antagande vilket vi har sett är svårt att förena med historiska fakta. Om man emellertid accepterar resonemanget att *godi* är sekundärt, öppnar sig en ny möjlighet, som kan beskrivas så här:

(1) Den äldsta terminologien var *godord* 'hövdingämbete' och *godordsmadr* 'innehavare av *godord*'.

(2) Ssgn *godord* är bildad till *godi* 'präst' med den ursprungliga betydelsen 'sådan (rätt till) talan eller bestämmande som hednisk präst hade (i sitt tempel el. hov)', därefter: 'sådan (rätt) osv. som hednisk präst hade över medlemmarna i sin församling'; därefter allmännare: 'bestämmanderätt el. makt över (religiös el. annan) församling el. krets av personer' [ang. denna sistnämnda antagna utveckling se kommentar till 2, nedan ang. Sagan af Hrafinkel Freysgoða].

(3) Vid utarbetandet av den Första författningen införs *godord* som speciell beteckning för det — fortsättningsvis enda tillåtna — rättsligt-politiska hövdingämbetet på Island.

Kommentar till (2). Jag menar alltså att man från början med *godord* avsåg den myndighet som en *hofgodi* utövade i det hedniska hovet. Man måste kunna förutsätta att en sådan präst hade bestämmanderätten över den ordning som skulle gälla vid blotande i hovet. Rimligen måste det ha existerat en hednisk liturgi, över vilken hovgoden hade och muntligen utövade bestämmanderätten. Denna bör rimligen ha varit ovillkorlig. I det tempel som hovgoden själv byggt och ägde, torde han rimligen ha haft ovillkorlig bestämmanderätt och myndighet.

Därnäst menar jag att *godorð* syftade på den makt som hovgoden ägde över sina församlingsmedlemmar. Dessa var grannar eller andra som frivilligt sökte sig till hovet för att delta i bloten och som åtog sig att betala en avgift eller ett bidrag till hovets underhåll och till blotgillen, s. k. *hof tollr*. Här kan dock hovgodens *godorð* inte ha representerat någon ovillkorlig makt, eftersom sökandet till ett givet hov rimligen måste ha varit frivilligt.

När det emellertid i den ovan citerade Sagan om Hrafnkell om honom sägs: "*Hr. bygði allan dalinn ok gaf mönnum lönd, en vildi þó vera yfirmaðr þeirra ok tók godorð yfir þeim*", så förefaller detta uttrycksätt rimma illa med tanken att det skulle vara fråga om att Hrafnkell ville rekrytera församlingsmedlemmar till sitt hov. Det tycks framgå otvetydigt av frasen *vildi þó vera yfirmaðr þeirra*, att det var frågan om rent gripande av politisk makt. Å andra sidan stämmer ett sådant tillvägagångssätt inte heller alls med reglerna för åtkomst av *godorð* enligt Grágás. Ett sådant *godorð* kunde ärvas och köpas eller erhållas som gåva, men ingalunda gripas med makt. Den som hade lyckats förvärva ämbetet hade sedan att rekrytera tingmän till ämbetet. Inte heller detta kunde göras med makt, anslutningen till ett *godorð* var i princip helt frivillig.

Om man inte skall tolka uttryckssättet i sagan som en anakronism eller allmänt otillförlitlig språkanvändning, så skulle det därför närmast tyda på att *godorð* faktiskt kunde ha blivit lexikaliserat med en allmänare innebörd av 'makt (som kännetecknar hovgode)', låt vara att det sedan i sagan är alldeles klart att denna makt i sagan också faktiskt skulle utövas av en hovgode (jfr fvn. *höfðingabragð*, n. Gjerning, Adfærd, Udseende, Optræden som egner sig for en Höfding (Fritzner); fsv. *barna ordh*, n. barnsligt ord; jfr äv. KUNGS-ORD ... en konungs ord l. yttrande; i sht bildl. l. oeg., om pålitligt l. auktoritativt ord l. yttrande ... OPETRI Kr. 90 (c. 1540). Icke alt Kongzord som Drottningen talar ... (dvs.) Dhe haa icke lijka kraft och efftertryck. GRUBB 375 (1665) SAOB).

Vad som sedan hände var att Island c:a 960 indelades i fjärdingar. Det förefaller av citatet nedan att döma som om det var vid detta tillfälle som den organisation skapades som sammankopplade skyldigheten för en och samma person att å ena sidan — i egenskap av *hofgodi* — hålla huvudhov, och å andra sidan — i egenskap av *godorðsmaðr* — leda förhandlingarna på tinget. Det sägs uttryckligen att "*því vóru þeir godar kallaðir*" [därför kallades de godar].

þá var landinu skipt í fjórðunga ok skyldu vera 3 þing í fjórðungi hverjum, en 3 höfuðhof í þingsókn hverri, þar voru menn vandaðir til att varðveita hofin at hyggendi ok réttlæti; þeir skylda dómnefnur eiga á þingum ok stýra sakferli, því voru þeir goðar kallaðir. *Flateyrbók I*, 249

Jag tolkar detta så att man beslöt att — för enkelhetens skull — kalla dessa personer *goðar* som ett slags enhetsbeteckning. Detta borde ha underlättats av att *godorðsmadr* i sista hand ändå var en bildning till *goði*. Alla måste ju vid denna tidpunkt ha vetat, att hövdingarna, när de var på tinget, "egentligen" inte var goðar, utan där bara, oegentligt, kallades så. När enhetsbeteckningen väl var accepterad, måste ordet *goði* dock genom blotta bruket ha fått betydelsen utvidgad till 'innehavare av *godorð*'.

Om man accepterar tanken att *goði* är en sekundär term, så kan denna heller knappast ha tillkommit vid något senare tillfälle än just vid författningsreformen c:a 960. Redan 40 år senare infördes ju kristendomen, och då kan ordet för hednisk präst definitivt inte ha lanse-rats som titel för rättsligt-politisk hövding. Å andra sidan måste godarna ha förlorat sina uppgifter som föreståndare för de hedniska hoven vid övergången till kristendomen år 1000. Den rättsligt-politiska titeln förlorade därmed kontakten med sitt språkliga ursprung.

En fördel med den föreslagna tolkningen av den semantiska utvecklingen blir då *dels* att man får en enkel förklaring till hur den isländske hövdingen kan ha kommit att få titeln *goði*, trots att inget klart samband har kunnat påvisas mellan hans maktbas å ena sidan och hovgodarnas maktbas å den andra, *dels* att man får en enkel förklaring till hur det kom sig att titeln *goði* inte avskaffades vid övergången till kristendom och att själva hövdingaämbetet inte förefaller att ha påverkats överhuvudtaget.

Sammankopplingen av politik och kult

En fråga för sig är skälet till den sammankoppling av kult och politik vilken enligt det ovan redovisade citatet ur *Flateyrbók I*, 249 skulle ha gjorts i samband med Islands indelning i fjärðingar. Denna anses ha gjorts c:a 965. Det har, som tidigare redovisats, av tysken Friedrich Boden (1905, § 2) och Lárusson med honom (Lárusson 1960, s. 18) framförts tanken att upphovsmännen till författningen av 930 var osäkra om huruvida det i denna författning lagfästa nya hövdingadömet skulle accepteras på Island, och att de därför kom på att till

detta knyta religiösa uppgifter som att ett huvudhov skulle följa varje godord och att goden skulle leda bloten där.

Enligt min mening förefaller det dock mindre troligt att man skulle ha vågat sig på att föra fram ett förslag till gemensam författning till Alltingsbeslut utan att först ha förankrat detta på ett betryggande sätt bland de mest inflytelserika personerna och ätterna på Island. Jag kan i stället tänka mig en annan förklaring.

Vid den tidpunkt då den Första författningen antogs på Alltinget och det rättsligt-politiska hövdingaämbetet *godord* genom denna skapades, fanns vid sidan av den nyskapade hövdingamakten också en viss makt förbunden med ledandet av bloten i de hedniska hoven. Det var ju hovgodens roll och prestige i ledandet av kulten som i min tolkning har givit upphov till det rättsligt-politiska ämbetets beteckning, *godord*.

Man bör, menar jag, ta fasta på grundtanken i den Första författningen, nämligen att skapa ett system för balansering av den politiska makten (jfr Lárusson 1960, s. 17). De författningsändringar som tid efter annan kom till stånd, t.ex. först införandet av indelningen i fjärdingar, med åtföljande begränsning av godarnas bas för rekrytering av nya tingmän, och vidare kompletteringen av godeämbetena från 36 till 39 hade genomgående som klart syfte att förbättra författningens funktion och säkra maktbalansen i samhället. Men ingenting är känt om i vilken mån hovgodarna från början kan ha varit innefattade i maktbalanssystemet.

Det är då rimligt, menar jag, att ur ett maktbalansperspektiv tolka införandet av ett system med ett huvudhov för varje *godord* där innehavaren av *godord* samtidigt skulle vara föreståndare för huvudhovet. På det sättet borde man eliminera varje tänkbar risk för att en växande hovgodemakt någonstans skulle kunna utmana den rättsligt-politiska maktens innehavare eller att en viss innehavare av *godord* skulle kunna, genom att samtidigt inneha betydande hovgodemakt, förskjuta maktbalansen gentemot övriga innehavare av *godord*. I själva verket var det ju, senare, just genom den kristna kyrkans maktutveckling och dess följder, som den ömtåliga politiska maktbalansen på Island slutligt kollapsade.¹

¹ Det försök till överbyggande förklaring som framförts av Vésteinn Ólason (1993, s. 117 o. 1998, s. 27) ändrar ingenting i sak och framstår med min utgångspunkt som obehövt.

Litteratur

- Boden, F. (1905): *Die islandische Regierungsgewalt in der freistaatlichen Zeit*, Breslau.
- Dennis m.fl., se *Laws of Early Iceland*.
- Fritzner, J. (1973): *Ordbog over Det gamle norske Sprog* omarbejdet, forøget og forbedret udgave, Universitetsforlaget, Oslo–Bergen–Tromsø.
- Íslendingabók, Landnámabók*. Ed. Jakob Benediktsson. (Íslenzk fornrit 1.) Reykjavík 1968.
- KLNM, se *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*.
- Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*, 2 ed. København 1980–82.
- Lárusson, O. (1960): *Lov og Ting*, Universitetsforlaget, Bergen–Oslo.
- (1981): Grágás, i *KLNM* 5, s. 410–12.
- Laws of Early Iceland. Grágás. The Codex Regius of Grágás with material from other manuscripts* (1980). Translated by A. Dennis, P. Foote, R. Perkins. I. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- von See, Klaus (1964): *Altnordische Rechtswörter. Philologische Studien zur Rechtsauffassung und Rechtsgesinnung der Germanen*, Hermaea. Germanistische Forschungen, Neue Folge 16, Tübingen.
- Vésteinn Ólason (1993): "Goðorð sem orðorð", *OrðAFórði heyaður Guðrúnu Kvaran* 21. júlí 1993, Reykjavík.
- (1998): *Dialogues with the Viking Age*. Heimskringla, Mál og Menning Academic Division, Reykjavík.